

Noam Chomsky’de Üretici Dilbilgisi: Derin Yapı ve Yüzey Yapı Ayrımı

Öz

Temelleri Descartes felsefesine dayanan ve 17.yy.’da Port-Royal düşünürlerinin ilk varsayımlarını ortaya attığı dil kuramı, Noam Chomsky tarafından geliştirilerek formüle edilmiştir. Bu kurama göre, insanda dil yetisi doğuştan gelen ve diğer bilişsel yetilerden bağımsız bir yetidir. Bu yetiye bağlı olarak bir dil kullanımında, sınırlı sayıda sözcükle sınırsız sayıda cümlenin biçimini ve özgül anlamını olanaklı kılan kuralların oluşturduğu bir sistem söz konusudur. Chomsky’e göre bu “üretici dilbilgisi”dir. Bu kurama göre her cümlenin sesletime çıkmamış olsa bile anlamsal temelini oluşturan bir “derin yapı”sı, sözdizimsel ve sesçil biçimini oluşturan somut bir “yüzey yapı”sı vardır. İlkini ikinciye dönüşümü, dönüşüm kuralları aracılığıyla gerçekleşir. Ancak derin yapılar, hiçbir zaman yüzey yapılarla tamamıyla çıkmazlar.

Anahtar Sözcükler

Chomsky, Dilbilim, Üretici Dilbilgisi, Derin Yapı, Yüzey Yapı.

Üretici dilbilgisi dilin temel ilkelerini keşfetmeyi amaçlaması bakımından Chomsky'i kendisinden önceki yaklaşımlardan köklü şekilde ayırır. Dilbilimde yapısalcılık, dilbilgisini "sınıflandırıcı" bir etkinlik olarak görürken Chomsky, üretici dilbilgisi kuramıyla "derin yapı" ve "yüzeysel yapı" ayrımını yaparak dilbilgisine "açıklayıcı" bir bakış kazandırmıştır. Üretici dilbilgisinin gelişimini ve varsayımlarını ortaya koyarak "derin yapı" ve "yüzeysel yapı" terimlerinin ayrımına dair bir inceleme bu bakımdan önemlidir. Bu çerçevede ilk olarak Chomsky'nin düşüncelerini dayandırdığı felsefi geleneğe dil felsefesi bağlamında kısaca değinilerek, ardından üretici dilbilgisinin temel argümanları ve derin yapı - yüzeysel yapı ayrımı üzerinde durulmaktadır. Yazının son bölümünde de üç bakış açısından –yapısalcı, davranışçı, bilişselci– Chomsky'e yöneltilen eleştirilere kısaca değinilerek çalışma sonlandırılmaktadır.

Chomsky Öncesi Zihinci-Dilsel Yaklaşımlar

Chomsky'nin kuramını hazırlayan felsefi arka plan "zihinci" geleneğe dayanır. Bu gelenek "var olan her şeyin zihinsel terimlerle açıklanabileceğini öne süren görüş" (Cevizci 2012: 466) olarak tanımlanır. Zihinci yaklaşımlarda dil düşüncelerin iletilmesinde bir araç durumundadır. Dil felsefesinde de anlamın kullanımdan önce geldiğini varsayan yaklaşımlar zihincilik tarafında durur.

Zihinci geleneğin ilk varsayımları Platon'a dayandırılabilir. Ancak dile dair modern zihinci perspektifin tarihi arka planı, "seslerin ruhtaki düşüncelerin sembolleri olduğunu" söyleyen Aristoteles'ten başlayıp sonraları belirgin biçimde Descartes'ın, Port-Royal Okulu'nun düşünceleriyle devam eden bir çizgi olarak tasvir edilebilir (Altmörs 2012). Bu isimlere Humboldt da eklenebilir.

Chomsky, klasik zihinci yaklaşımın Platon'dan beri var olan – insanda bazı becerilerin doğuştan geldiği vb.– varsayımlarının çağdaş bir yorumunu yapar: "Bilgimizin ve kavrayışımızın bir bölümü doğuştan vardır, bu biyolojik özelliğimizin bir bölümüdür, genetik olarak belirlenmiştir, tıpkı kanatlı olmak yerine, kol ve bacaklı olmamıza neden olan ortak özelliklerimizin unsurları gibi." (2009: 15). Dolayısıyla Chomsky, deneyiciliğin doğuştan "boş levha" iddiasına karşılık zihinci öğretilerin "doğustancı" tarafında durur.

Platon'da düşünce bir içsel konuşma, dilse gerçeğin bilgisini anlatmada yetersiz bir araçtır. Aristoteles'te konuşma yine düşüncelerin göstergesi durumundadır. Yeniçağda Descartes'ın ruh ve bedeni iki ayrı töz olarak gören felsefesinde dil, sadece insana özgü bir yeti olarak "akıllı ruh"un düşüncesinin bir ifadesidir. Descartes'a göre, hayvanlar "hiçbir zaman, bizim düşüncelerimizi başkalarına bildirmek için yaptığımız gibi, sözleri ve diğer işaretleri birleştirerek kullanmaz" (2015: 54), dolayısıyla konuşamazlar. Bunun nedeni onların dil yetisinden tamamen mahrum olmalarıdır.

Geleneksel zihinciliğin ve Descartes'ın düşünceleri Chomsky'nin beslediği önemli bir kaynak olmuştur. Chomsky dilin yalnızca insana özgü bir yetenek olduğu, hayvanların asla insan dil becerisine sahip olamayacağı konusunda Descartes'la hemfikirdir. Ancak Chomsky'de töz anlayışı yoktur. Ona göre insanda, kendine özgü biyolojik yasaları olan ve bu yasalara göre olgunlaşarak gelişen zihinsel ve dilsel yetiler

vardır. Bu yetilerin nasıl gelişeceği doğuştan gelen biyolojik faktörlere bağlıdır. Bu anlamda Chomsky'de dil yetisi, kendi ifadesiyle, “genetik olarak belirlenmiş” ilkelere bağlıdır (2009: 27).

Descartesçi çizgiyi benimseyen Port-Royal filozoflarının da Chomsky üzerinde önemli etkileri vardır. Kerimoğlu, bu okulun filozoflarından Arnauld ve Lancelot'un birlikte kaleme aldığı *Grammaire Generale et Raisonnee* (Genel ve Akılcı Dilbilgisi)'de ortaya koydukları düşüncelerin, Chomsky'nin bazı temel varsayımlarını oluşturduğunu belirtir (2014: 15). Eserde dilin doğuştan getirilen ve bütün dillerde ortak ve genel olan ilkelere göre yönetildiği yönündeki varsayımlar, Chomsky'nin *universal grammar* (evrensel dilbilgisi) olarak kavramsallaştırdığı düşüncenin ilk nüveleri sayılır.

Chomsky'nin önemle adını andığı bir filozof da Humboldt'tur. Chomsky'nin onda en çok üzerinde durduğu noktalardan biri, insanda bütün dilleri anlayabilme potansiyelinin bulunduğu ve dillerin formunun ortak olduğuna inanmasıdır (Altınörs 2014: 150). Kula'ya göre Humboldt ham, barbar lehçelerin dahi eksiksiz dilsel kullanımlar için gerekli öğelere sahip olduğunu belirtir (2012: 35). Bu bakımdan Humboldt için diller birbirinden bağımsız olgular değil, ortak ilkelere göre işleyen, birinin diğerine göre üstün olmadığı ve ancak kullanımda farklılaşan sistemlerdir. Bu, Chomsky'nin Port-Royal filozoflarında da gördüğü, dillerin genel ilkeleri fikrini güçlendirir. Chomsky, dilin üretici yapısıyla ilgili varsayımlarını temellendirirken de Humboldt'un görüşlerine başvurur. Chomsky'e göre, “üretici dilbilgisi bir dili Humboldtçu bir anlamda, yani üretim yasaları sabit ve değişmez olan, ama bu yasaların uygulanma alanlarıyla özel uygulanma biçimleri hiç belirlenmeden kalan, yinelemeli olarak üretilmiş bir dizeye diye tanımlar” (2011: 123). Chomsky, “Humboldtçu” diye nitelediği yaklaşımla, bütün dillerin genel soyut birtakım yasalara bağlı dilbilgisel kurallara göre üretimler gerçekleştirdiğine dikkat çeker. Chomsky için dilin üreticiliği bu anlamdadır.

Humboldt'a göre, söylenen her şey, ya söylenmeyeni oluşturur veya onu hazırlar; çünkü dili kullanan kişi dilin yerleşik kurallara tabi olan öğelerini sınırsız bir şekilde yeniden ilişkilendirme yeterliliğine sahiptir (Kula 2012: 35). Bu bakımdan dil, bireye “sonsuz ayrıntılar dizisi” sunar (Humboldt 2011: 137). Chomsky için de bir dilin en uzun cümlesi diye bir şey olamaz; dilsel üretimler, üretildiği durumun koşullarına bağlı olarak, sınırlı sayıda sözcükle ve sonsuz sayıda farklılıkla gerçekleştirilebilir (2011: 38). Dolayısıyla, günlük kullanımda bireyin ürettiği her bir cümle, dildeki sınırlı sayıda sözcüğün farklı kombinasyonlara göre yeniden üretilmesi ve duruma uygun yepyeni cümleler halinde kullanılması anlamına gelir.

Chomsky, zengin bir felsefi gelenekten yararlanıp klasik zihinci görüşleri yeniden formüle ederek üretici dilbilgisi geliştirmiştir. O, kuramını ilk defa 1957'de *Syntactic Structures*'ta (Sözdizimsel Yapılar) ortaya koymuş ve 1965'te *Aspect of the Theory of Syntax* (Sözdizim Kuramının Çeşitli Yönleri) ile de daha kapsamlı bir dilbilim kuramı haline getirmiştir.

Üretici Dilbilgisi

Üretici dilbilgisi Chomsky'nin, dilbilgisel cümle oluşturacak yapıların kombinasyonlarını veren dizileri tahmin etmeye çalışan sözdizim yaklaşımıdır. Chomsky, bir üretici dilbilgisinin konuşanın veya dinleyenin içsel bilgisini açıklığa kavuşturmak zorunda olduğunu söyler (2002a: 105) ve iyi tanımlanmış bir yasalar dizisinden başlamak isteyen dilbilgisel ardışıklıkların “mekanik” olarak üretildiği bir modelin oluşturulmasını önerir. Bu model, “bir dile ilişkin bilgiyi davranış temelinde bulunan soyut bir dizge olasılık bakımından bir dizi cümlenin biçimini ve anlamını belirlemek için etkileşimde bulunan kuralların oluşturduğu bir dizge olarak düşünmemiz gerektiğini” öne sürer (Chomsky 2011: 122).

Üretici dilbilgisi bir dildeki sınırlı sayıdaki sözcüklerin oluşturduğu sınırsız sayıda kombinasyonu göstermeye çalışır. Ancak bu kombinasyonların büyük bölümü anlamlı cümleler oluşturmaz. Fransız dilbilimci Ronat'ın Chomsky ile gerçekleştirdiği söyleşide, “Chloe”, “Jules” ve “Loves” sözcüklerinden oluşan dil örneği bunu gösterir. Chomsky'e göre bu dili konuşanlar, sözcüklerin (tekrarlanmadan) belirli birleşimlerinin dile ait olduğunu “kendiliğinden” bilirler (2002a: 106).

(+)	Chloe	Loves	Jules
(-)	Chloe	Jules	Loves
(-)	Jules	Chloe	Loves
(+)	Jules	Loves	Chloe
(-)	Loves	Chloe	Jules
(-)	Loves	Jules	Chloe
(+) → Dile ait	(-) → Dile ait değil		

Bu örnekte, sınırlı sayıdaki sözcüğün farklı kombinasyonlarıyla birbirinden farklı anlamlı veya anlamsız cümleler üretilebildiği görülür. Ancak bunların büyük bölümü (bu örnekte 4/6'sı) anlamlı değildir. Öyleyse dildeki sınırsız cümle üretme kapasitesi yalnızca “anlam”a indirgenemez. Bir dilbilgisinin ürettiği cümleler dilbilgisel olsa bile anlamlı olmayabilir. Chomsky bunu, ünlü cümlesiyle örnekler: *Colorless green ideas sleep furiously* (Rensiz yeşil fikirler öfkeli uyur). Bu cümle “dilbilgisel” olmakla birlikte bütünüyle anlamsızdır. Buna karşılık *Furiously sleep ideas green colorless* cümlesi hem dilbilgisel değildir, hem de anlamsızdır (2002b: 15). Öyleyse anlam ve dilbilgisel yapılar birbirinden farklı yasalarla yönetilir. Bu cümleler anlama göre değil, dilsel yasalara göre üretilmiştir. Bu nedenle Chomsky, cümle üretme kapasitesinin dil yetisiyle; anlam/düşünce üretme kapasitesininse zihinsel yetilerle ilgili olduğunu düşünür. Üretici dilbilgisinin, sözdizim (*syntax*) ve anlamı (*semantics*) birbirinden ayırmasının temelinde bu ayırım yatar.

Chomsky'e göre anadili konuşan biri, bu dilin üretici dilbilgisini içselleştirmiştir, ancak bu bilgisinin özelliklerinin farkında değildir (2013: 358). Yani dili bilen kişi, edindiği soyut kurallar dizgesini bildiğinin ve onları kullandığının bilincinde değildir. Ancak kişi, “içebakış yoluyla öğrendiği dilin kurallarının belirlediği ses-anlam bağıntısı konusunda türlü kanıtlar toplayabilir.” (Chomsky 2011: 166). Dili konuşmaya başlayan

çocuk, ilk andan hangi cümlelerin anlamlı hangilerinin anlamsız olduğunu içsel olarak bilir. Bu, insan dilinin doğuştan gelen *a priori* bilgisidir. Sezer (1998), bu konuda Chomsky ile Kant arasında bir paralellik görür. Buna göre, Chomsky'deki, dilsel üretimlerin belirli *a priori* kurallara göre yapıldığı düşüncesi, Kant'ın “canlı olsun cansız olsun doğadaki her varlık, belli kurallara uygun olarak davranır” sözüyle aynı varsayıma dayanır.

Kuramın Temel Varsayımları

Chomsky, dil araştırmalarında zihinsel süreçleri sınırlarına dâhil etmeyen kuramlardan farklı bir bakış getirmiştir. Onun kuramı, belli varsayımlara göre hareket eder. Daha önce Sezer (1998) tarafından farklı şekilde formüle edilen bu temel varsayımlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Zihinde Bulunan Dilsel Kurallar

Birey, zihninde dil yetisine ait doğuştan getirdiği soyut kurallara göre dili edinir. Bu kurallara bağlı olarak:

- i. Anadili konuşan biri elindeki sınırlı malzemeyle sınırsız sayıda cümle üretebilir veya üretilen cümleleri anlayabilir. Kişi, “merhaba”, “günaydın” gibi gündelik otomatikleşmiş ifadelerin yanında daha önce hiç duymadığı “Ben sana mecburum, bilemezsin” gibi yeni ve özgün cümleler kurabilir. Bunu yaparken çok sıradışı bir iş yaptığının farkında olmaz.
- ii. Dili kullananlar, zihinlerinin derinliklerinde bulunan yapıları kullanım esnasında tümüyle ifade etmeseler bile birbirlerini anlayabilirler. Zihin iletişim esnasında bu yapıları görür ve iletişimi mümkün kılar. Örneğin *z'*den söz eden *x* ve *y* için;

x: Buralara gelmiyor mu artık?

y: Geçen yıl annesini kaybetti.

Cümleler ayrı birer ifade olarak alındığında iletişim esnasındaki anlamı veremez. Çünkü dilsel ifadeler kullanımda bütünüyle görünmezse bile, soyut zihinsel işlemler onların anlaşılmasını sağlar. Dolayısıyla *x* ve *y* kişilerinin ikisi de *y*'nin cümlesinin “*z* artık buraya gelmiyor, çünkü annesini geçen yıl kaybetti ve artık burada ziyaret ettiği bir akrabası yok” anlamına geldiğini bilir. Eğer zihin ifadelerin derininde yatan yapılarını görüp çeşitli işlemlerden geçirmeseydi, iletişim imkânsız hale gelirdi. Nitekim aşağıdaki örnekler, somut dilsel kullanımların birçok anlama gelebildiğini gösterir:

- a. Onu sevmemenin tek nedeni bu değil: “Onu sevmiyorum” ve “Onu sevmememin başka nedenleri var.”
- b. Eski pencere camı: “eski pencere” ve “eski cam”
- c. Müzik öğretmenini gördüm: “senin müzik öğretmenin”, “ onun müzik öğretmeni” ve “müzik dersinin öğretmeni”

- iii. Dili kullananlar, dilsel üretimlerden hangilerinin kullanıma uygun olduğunu içsel olarak bilir. Türkçeyi konuşan kişi, aşağıdaki cümlelerden *d*'nin dilbilgisel olduğunu, ancak *e*'nin olmadığını içsel olarak bilir.

d. (+) Ben onu seviyorum.

e. (-) O beni seviyorum.

iv. Birey aynı anlamın farklı dilsel şekillerde ifade edilebileceğini bilir ve aynı anlama gelen cümleleri fark eder.

f. Bugün gelemeyeceğim, dedi.

g. Bugün gelemeyeceğini söyledi.

h. Söylediğine göre bugün gelemeyecek.

2. Zihne İçkin Dilsel Yapıların Dönüşümler Yoluyla Kullanıma Çıkması

Üretici dilbilgisine göre, her birey, örtük ve sezgisel olarak bir ana dili bilgisine sahiptir (Çavuşoğlu 2006). Bu bilgi, dilin kullanımı sırasında dönüşümler yoluyla kullanıma çıkar.

3. Üretici Dilbilgisinin Evrensel ve Ortak İlkeler Tarafından Yönetilmesi

Üretici dilbilgisinin özel (*particular*) diller üzerinde işleyişini göstermeye çalıştığı kurallar, bütün dillerde ortak ve evrensel (*universal*) ilkeler tarafından sınırlandırılır. Örneğin bütün dillerde özne ve yüklem bulunması zorunluluğu evrensel ilkelerin getirdiği bir sınırlama iken, özne veya yüklem hangi kullanımda cümlenin hangi pozisyonunda yer alacağını belirlenmesiyle ilgili kurallar üretici dilbilgisiyle ilgilidir.

4. Her Dilin Kendine Özgü Cümleler Üretmesi

Her dilin üretici dilbilgisi, o dile özgü bir işleyişle, kurulmuş veya kurulması muhtemel cümleleri inceler. Bu nedenle bir dilin, kendi sözcükleriyle başka bir dile ait cümleler üretmesi söz konusu olamaz. Dolayısıyla bir dilde üretilebilecek cümleler, o dilin dilbilgisi kurallarına aykırı kurulamaz. Örneğin Türkçenin üretici dilbilgisi, ancak Türkçe cümleler üretir:

i. (-) Ben dün evi geç geldi.

j. (-) Biz dün eve geç geldi.

Türkçe bilen biri, dilbilgisi kurallarına aykırı olacağından *i* ve *j*'nin Türkçede kurulamayacağını bilir.

5. Çocukların Dil Edinme Düzenegiyile Doğması

Çocuklar dünyaya dili edinebilecekleri bir düzenekle gelirler. Bu düzenek, doğuştan gelen herhangi bir organa benzetilebilir. Bir çocuğun, kanatlarla dünyaya gelmeyip kol ve bacaklarla dünyaya gelmesi gibi, dil yetisi de insana özgü biyolojik bir yeti olarak doğuştan getirilir. Çocuk bu yetiye sahip olarak doğduğu için dili edinip kullanabilir duruma gelir.

6. Dil Ediniminde Çevresel Verinin Yetersizliği

Dil ediniminde, çevreden edinilen dilsel veri çok önemli olmakla birlikte tek başına özgün, yeni ve sınırsız dilsel üretimlerin nasıl gerçekleştiğini açıklayamaz. Dolayısıyla dil ediniminde çevresel veri yetersizdir. Çocuk, bir dil yetisiyle dünyaya

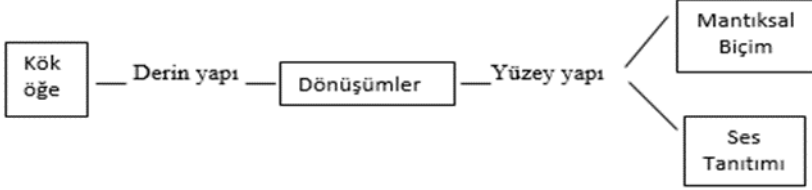
gelmeseydi, etrafında duyduklarından yola çıkarak dili öğrenmesi mümkün olmazdı. Üretici dilbilgisi, dil ediniminde çevresel verilerden hareketle genelleme veya çıkarımda bulunarak dilin edinilemeyeceğini göstermeye çalışır.

Derin Yapılar ve Yüzey Yapılar

Chomsky'nin kuramında temel iki terim “derin yapı” ve “yüzey yapı”dır. Derin yapı, zihnin derinliklerinde bulunduğu düşünülen, dilin seçil kullanımını önceleyen ve sözdizimin anlamsal yorumlamasını içeren yapıları karşılar. Yüzey yapı ise derin yapıların çeşitli dönüşümlerden geçerek dışa vurulmuş, yüzeye açılmış şeklindedir. Chomsky, *D* derin yapı, *Y* yüzey yapı olmak üzere, bir üretici dilbilgisinin, sonsuz bir (*D, Y*) çiftleri kümesi ürettiğini ve *D*'nin anlam yorumlaması, *Y*'nin seçil yorumlama bileşeni olduğunu belirtir (2011: 197). Chomsky'nin derin yapı ve yüzey yapı ayrımı, Port-Royal Okulu'nun “hüküm (*judgement*)” ve “önerme” (*proposition*) ayrımına dayanmaktadır (Altınörs 2014: 110). “Hüküm” düşüncenin asıl formunu karşılarken, “önerme” hükmün somut dilsel ifadesidir. Chomsky'nin derin yapı terimi, Port-Royal'deki “hüküm” kavramını karşılarken, yüzey yapı terimiye “önerme”yi karşılarmaktadır. Chomsky'nin Port-Royal'den alıntılıdığı meşhur cümle, bu benzerliği göstermektedir: *Invisible God has created the visible world* (Görülmeyen Tanrı, görülen dünyayı yarattı) (Kerimoğlu 2014: 16). Bu cümlenin görülen/işitilen kısmının gerisinde yatan derin yapısında üç soyut hüküm saklıdır. Bu üç hüküm, dışa vurulmamış, yalnızca zihinde bulunan hükümlerdir (Altınörs 2014: 110): “Tanrı görülmez.”, “Tanrı dünyayı yaratmıştır.”, “Dünya görülür.” Dolayısıyla derin yapıda bulunan tüm anlam veya yapılar, yüzey yapıda somutlaştırılmamış olsa dahi onların varlığı, yüzey yapıdaki kimi ipuçları yardımıyla tespit edilebilir.

Derin yapı ve yüzey yapıyla iletişimin öğeleri arasında paralellik kurulabilir. Günay'a göre “iletişim, bir bildirinin kaynak kişiden (verici) hedef kişiye (alıcı) belirli bir kod içinde aktarılmasıdır” (2004: 216). Buradaki “kod” dil göstergelerine karşılık gelmektedir. Üstünova (2010) da “gösteren” ile “gösterilen” arasındaki ilişkiden hareketle Chomsky'nin yüzey yapı ve derin yapı terimlerinin açıklanabileceğini belirtir. Buna göre “gösteren”, yüzey yapıyı, “gösterilen” ise derin yapıyı karşılar. Yüzey yapılar dilin seçil kısmını, derin yapılar zihinde bulunduğu düşünülen anlama dayalı soyut kısmını karşıladığı için, Üstünova (a.e.), derin yapının bir dilsel ifadenin temel anlamını, yüzey yapının ise söylemsel anlamını karşıladığına dikkat çeker. Derin yapıları, soyut işlemlerle yüzey yapıya çıkaransa dönüşümlerdir. Dönüşümler, derin yapı ile yüzey yapının ayırt edilmesini sağlarken, anlama bir şey katmazlar; yalnızca derin yapıyı düzenler ve onu yüzey yapıya aktarırlar (Rigel, Nurdoğan v.d. 2005: 158). Chomsky'ye göre dönüşüm “iki cümle dizisi ya da iki yüzey yapısı arasındaki bir ilişki değildir; sınırsız bir cümleler sınıfını tanımlama görevini yapısal tanımlamalara veren yasalar dizgesi içindeki bir yasadır” (2002a: 124). Dolayısıyla dönüşümsel kuralların görevi, zihinsel anlam ve yapıları seçil ifadeye çıkartmaktır. Örneğin Ali'nin üniversiteyi kazanmasından duyduğu sevinci bildirmek isteyen kişi, (1)“Ali üniversiteyi kazandı” ve (2)“Ben sevdim” biçiminde iki farklı derin cümle yapısıyla bunu gerçekleştirir. Ancak bu yapılar, dilsel ifadeye dönüşürken, (1)'deki derin yapı, dönüşüm kuralları aracılığıyla bir iç cümleye dönüşerek (2)'nin içine yerleşir ve “Ben (Ali üniversiteyi kazandı)

sevindim” dönüşümü gerçekleşir. Çeşitli dönüşümler sonucunda “Ben Ali'nin üniversiteyi kazanmasına sevindim” veya -özne gizlenerek- “Ali'nin üniversiteyi kazanmasına sevindim” yüzeY yapısı meydana gelir. Dönüşümlerin, anlamda herhangi bir değişime yol açmadan işleyişi, aşağıdaki şemayla gösterilebilir (2002a: 166):

Bu şemada “kök öge” denilen, yapı öncesi öğelerin olduğu görülür. Bu öğelerin ilk bir araya geldiği yer derin yapıdır. Sonraki aşamada derin yapıların işleme girdiği dönüşüm kuralları vardır. Bunlar, bu derin yapıları işleyerek yüzeY yapıya dönüştürür. YüzeY yapıda cümlenin iki bileşeni oluşur. “Mantıksal biçim” bileşeni, dilbilgisi yapısıyla belirlenen sınırlı anlam tanıtımıdır (a.e.), dolayısıyla yüzeY yapıdaki anlamsal birimi karşılar. “Ses tanıtımı” ise cümlenin söylenen/işitilen seçil birimidir.

İletişim esnasında, yüzeY yapıdaki derin yapı izleri zihinsel anlamlara ulaşmayı sağlar. Chomsky'e göre, bireyler, sesletime çıkmayan yapıları zihinsel olarak gördüğü için anlam alış-verişi gerçekleşir. Ancak bu işlem, dil yetisinin sağladığı karmaşık dil becerilerinin, farkında olmadan, şaşırtıcı düzeyde hızlı ve ustaca uygulanmasıyla gerçekleşir. Bu nedenle dilbilgisi çözümlerinde dil yetisinin bu yönleri göz önünde bulundurup derin yapı ve yüzeY yapıyla ilgili bir ayrım, Chomsky'e göre önemlidir. Örneğin, “Müzik öğretmeni yolda yürürken gördüm.” cümlesinde yolda yürüyenin tam olarak kim olduğu yüzeY yapıdan anlaşılmamaktadır. Ancak “müzik öğretmeni” söz öbeğinin önüne gelebilecek ifadelere göre, cümle aşağıdaki gibi farklı derin yapıları karşılayabilir¹:

1. *Senin* müzik öğretmeni yolda yürürken gördüm.
 - 1.a. *Senin* müzik öğretmenin yolda yürüyordu, ben onu gördüm.
 - 1.b. Ben yolda yürüyordum, *senin* müzik öğretmeni gördüm.
2. *Onun* müzik öğretmeni yolda yürürken gördüm.
 - 2.a. *Onun* müzik öğretmeni yolda yürüyordu, ben onu gördüm.
 - 2.b. Ben yolda yürüyordum, *onun* müzik öğretmeni gördüm.
3. Müzik *dersimizin* öğretmeni yolda yürürken gördüm.
 - 3.a. Müzik *dersimizin* öğretmeni yolda yürüyordu, ben onu gördüm.
 - 3.b. Ben yolda yürüyordum, müzik *dersimizin* öğretmeni gördüm.

¹ Bu kısımdaki örneklerin ve tartışmaların şekillenmesinde yardımlarından dolayı Özlem Müldür'e teşekkür ediyorum.

Bu cümlede, “müzik öğretmenini” ifadesi, başına farklı ifadeler alabildiği için bazı dilbilgisi çözümlenmelerinde “anlam belirsizliğinden kaynaklanan anlatım bozukluğu” olarak kabul edilmektedir. Ancak kuşkusuz, dil, sadece yüzeysel yapılarla açıklanamayacak kadar çok bileşene sahiptir. Yukarıdaki cümle, iletişimde normal bir şekilde kullanılabilir, dilbilgisi kurallarına uygun anlamlı bir cümledir. Dolayısıyla cümlede bir bozukluk olduğu söylenemez. Bu noktada, iletişimde “kullanım” a karşılık gelen “bağlam” değişkeni devreye girer. Bağlam, “verici ve alıcının dil dışı toplumsal kazanımlara, kültürel birikimlere, deneyimlere, edindikleri her türlü bilgilere, ruhsal nitelikli kazanılmış her türlü deneyimlere ilişkin verilerin tümü”dür (Günay 2004: 230). Dilsel bağlam, sözün kendinden önce veya sonra gelen sözlerle oluşturduğu bütünlüğe ilgilidir ve dolayısıyla Chomsky'nin yüzeysel yapı terimiyle kastettiği şeyi karşılar. Yüzeysel yapı, cümlenin geçtiği bağlamda derin yapının bir görünüşü olarak ortaya çıkar. Nitekim Üstünova (2010) da, derin yapıyı bağlamın belirginleştirdiğine vurgu yapmıştır. Aşağıdaki iletişim bunu örnekler:

k: Akşamki yemeğe sen de gelecek misin?

l: Yarın sınavım var.

Yukarıdaki iletişimde *k*'nin sorusuna *l*'nin verdiği cevap yüzeysel yapıda “Yarın sınavım var” şeklinde belirmesine karşın derin yapıda “Akşamki yemeğe gelemeyeceğim, çünkü yarın sınavım var, çalışmak zorundayım” gibi birçok ifadeyi içerebilir. Soru biçimindeki ilk cümleye cevaben kurulan cümle bir sebep bildirmektedir. Cümlenin derin yapısında “*l*'nin yemeğe gitmeyeceği” zihinsel anlamı vardır ve *k* bunu anlar. Demirci (2010), kurulan bir cümlenin anlamına sahip konuşan/yazanı, dilbilimsel olarak derin yapı tarafında; dinleyen/okuyanı da yüzeysel yapı tarafında görmektedir. Çünkü ona göre dinleyen/okuyan cümleye “maruz kalan” taraftır. Demirci'nin tespiti, doğruluk payı olmasına rağmen, derin ve yüzeysel yapıya dair eksik bir algının ifadesidir. Dilbilimsel olarak cümlenin anlamına vakıf olan kişi elbette cümleyi üreten kişidir. Demirci'ye göre dinleyen/okuyan kişiye cümleye “maruz kalan” dolayısıyla yüzeysel yapı tarafındaki kişidir. Ancak yukarıdaki iletişimde görüldüğü gibi, dinleyen/okuyanlar da en az konuşan/yazanlar kadar, çeşitli dönüşümlerden geçerek yüzeysel yapıya çıkan derin yapıyla muhataptırlar. Yani üretilen cümlenin kaynağı olan derin yapıdaki anlam, hem konuşan/yazanlar, hem de dinleyen/okuyanlar tarafından paylaşılır. Öyleyse cümleyi üretenleri derin yapı, cümleye “maruz kalanları” da yüzeysel yapı tarafına alıp böyle bir kesin gruplamanın yanlış olabileceğini belirtmek gerekir. Nitekim iletişim sırasında, konuşanın cümleyi yanlış kurması durumunda dahi dinleyici, derin yapıyı algıladığı için, cümleyi doğru anlayabilir. Ayrıca Chomsky'ye göre, derin yapıların dönüşümler yoluyla yüzeysel yapıya geçmesi sırasında bazı kayıplar yaşanabilir. Yani yüzeysel yapılar, tam manasıyla derin yapıları karşılamayabilir. Dolayısıyla dilsel ifadeler, zihinde bulunan düşünceleri ve anlamları karşılamakta yetersiz kalabilir.

Derin yapı ve yüzeysel yapı, üretici dilbilgisi kuramı için kurucu terimlerdir. Bu terimler ilk defa Chomsky ile birlikte dilbilim alanına girmiştir. Chomsky, özellikle yapısalcı dilbilim karşısına “içsel anlama” ve “zihinsel durumlara” dikkat çekmek için bu iki terimi ortaya koymuştur. İlk bakışta metafizik yönleri bulunduğu izlenimi veren bu terimler, Chomsky'nin kurduğu sağlam kuramsal çerçevede karşılık bulmuş

ve belli temellere oturtularak geliştirilmiştir. Üretici dilbilgisi kuramı ve onun derin yapı ile yüzeysel yapı arasında çizdiği ayrım, dilbilim çevrelerinde geniş yankı uyandırmış ve önemli ölçüde kabul görmüştür. Her ne kadar Chomsky'nin hoşlanmadığı bir isimlendirme olsa bile, “*Chomskyan Linguistics*” diye bilinen dilbilim ekolünün oluşması, üretici dilbilgisi kuramına ve derin yapı ile yüzeysel yapı ayrımına dayanır.

Üretici Dilbilgisine Eleştiriler

Chomsky, 1950'lerde duyulmaya başladığında felsefe, psikoloji ve dilbilimde yüzyılın başından beri deneyci ve davranışçı kuramlar hâkimdi. Felsefede öne çıkan deneycilik ve olguculuk, gözlemlenebilir ve ölçülebilir olgulara odaklanıp zihinsel süreçleri reddediyordu. Psikolojide, yine bu felsefelerin etkisiyle davranışçı yaklaşımlar, insan davranışlarını uyarıcı-tepki bağıntısına indiriyor ve laboratuvar ortamında incelenen hayvanların davranışlarından yola çıkarak insan davranışlarını açıklamaya çalışıyordu. Dilbilim alanında yapısalcılık ise yine olgucu ve davranışçı yaklaşımların etkisiyle dili, topluluk içinde öğrenilen sistemsel yapı olarak inceliyordu. Deneycilik ve olguculuk, insanın gözlemlenemeyen içsel durumlarını metafizik olarak kabul edip reddediyordu. Davranışçılık, Pavlov'un klasik davranışçı yaklaşımını bir adım öteye taşıyan Skinner'de bile, insan davranışlarını bir etki-tepki bağıntısına indiriyordu. Yapısalcılık da Saussureci bir “dil (*langue*)” - “söz” (*parole*) ayrımına gidiyor (Saussure 1998: 44), olguları açıklamanın yolu olarak bireyin rastlantısal kullanımı karşılayan sözün değil, bilimsel bir olgu olarak dilin esas alınması gerektiğini öne sürüyordu. Dolayısıyla dilbilimin konusu sistemsel olan yani dil olmalıydı.

Chomsky, insanı gözlemlenebilir olgulara indirgeyen deneyci yaklaşımlar karşısında kökleri Platon'a dayanan Descartesçi bir rasyonalizmi savunur. O, insan zihnini kendine özgü yasaları olan ve henüz sırrı çözülememiş türe özgü bir özellik olarak ele alır. Chomsky'ye göre, insan zihninin sırrını çözenin en iyi yolu dili incelemektir ve dilin işleyişini açıklamak zihnin gizemini açıklamanın olanağıdır. Tezlerini Descartesçi geleneğe dayandırması, Chomsky'nin, deneyci çevrelerce, 17.yüzyılın bilim-öncesi metafiziğine geri dönmekle suçlanmasına neden olmuştur. Yapısalcı dilbilimcilerin, eleştirilerinde temel çıkış noktası, Chomsky'nin kuramını eldeki veriler yerine, metafizik temellere dayandırdığı yönündedir. Bu bakış açısından Chomsky, kuramını temellendirirken verilere göre hareket etmeyip verileri kendisine göre yorumlayan bir dilbilimcidir ve onun kolayca alt edilememesinin nedeni ise ününün, bilimsel kimliğinin önüne geçmiş olmasıdır. Yapısalcılığın Chomsky'ye eleştirilerini değerlendiren makalesinde Sezer (2009), onu bilim tarihinde Aristoteles'e benzetir. Ona göre bilim insanları yaklaşık 2000 yıl boyunca Aristoteles'in düşüncelerini sorgulamadan kabul etmişlerdir. Bunun nedeni Aristoteles'in ününün onun bilimsel kişiliğinin önüne geçmiş olmasıdır. Sezer'e göre dilbilim dünyasında Chomsky'nin durumu da aynıdır ve bu onun uzun yıllar dilbilim dünyasında etkili olacağını gösterir. Sezer, kuşkusuz Chomsky'nin dilbilim alanındaki etkisiyle ilgili tespitlerinde haklıdır. Nitekim Chomsky'nin 60 yıldan fazla bir süre durmak bilmez üretimleri, onu dilbilim alanında neredeyse tek isim haline getirmiştir. Ancak Sezer (a.e.), 2000 yıl boyunca yanılmadığı düşünülen Aristoteles'in yanıldığını Galileo'nun

gösterdiğini hatırlatır. Dolayısıyla Sezer, Chomsky'nin bu kadar ünlü olmasının, onun yapıldığının gösterilemeyeceği anlamına gelmediğini vurgular.

Yapısalcılara göre Chomsky, deney ve gözlem verilerine gerekli saygıyı göstermeyen, bir “koltuk dilbilimcisi”dir (Sezer 2009). Onlar açısından, Chomsky'nin dilbilimin kuramsal ayağına ağırlık vererek açıklamaları, verileri kuramlarına uydurma çabasıdır. Ancak Chomsky, dil ediniminde verileri yeterli bulmayan bir yaklaşımla karşımıza çıkar; dolayısıyla deneyim-öncesi bilgilere dayalı kuramsal bir açıklamaya gider. Nitekim onun, dilbilimle dil felsefesini aynı düzlemde birleştiren, dilin görülemeyen soyut kurallarına dikkat çeken bir kuram oluşturduğu görülür. Yapısalcı dilbilimciler, 1970'lerden sonra Chomsky'nin dilbilimi, fazlaca kuramsallaştırıp uygulama ayağını yok etmesi nedeniyle, dil öğretiminde kullanılmayacak kadar soyut ve uygulamadan uzak bir alan haline getirdiğini düşünürler (a.e.). Oysa Chomsky'nin bu konudaki tavrı dilin doğasını anlamaya yöneliktir. Dolayısıyla onun yaklaşımı, dil öğretimini temele alan bir amaç için çalışmaz.

Chomsky'nin cümle üretme ve düşünme yasalarının farklı olduğunu göstermek üzere ortaya attığı *Colorless green ideas sleep furiously* cümlesi, Sezer (a.e.)'e göre, dilbilimi olumsuz etkilemiştir. Çünkü Chomsky, her şeyden önce iddiasını haklı çıkarmak adına bu cümleyi yapay bir şekilde üretmiştir. Ayrıca bu cümle, sanıldığının aksine tamamen anlamsız değildir. Nitekim Amerikalı şair Hollander, bu cümleyi Chomsky'e karşı, bir şiirde kullanmış ve kullanım bağlamına göre anlamlı olabileceğini göstermeye çalışmıştır (Jahn 2002):

Coiled Alizarine

for Noam Chomsky

Curiously deep, the slumber of crimson thoughts:

While breathless, in stodgy viridian,

“Colorless green ideas sleep furiously”.

Hollander, sözcükleri gerçek anlamlarının dışına çıkarıp yansıttığı duyguya göre çeşitli mecazlarla anlamlı hale getirmiştir. Şairin iddiası, Chomsky'nin anlamsız ama sözdizimsel kurallara uygun bulunduğu meşhur cümlesinin şiir içerisinde anlamlı olabileceğini göstermektir. Ancak Chomsky, bu cümleyle doğal dil kullanımının kombinasyonlarını örneklemek iddiasındadır. Dolayısıyla Hollander'ın bu cümleyi anlamlı hale getiren şiirsel kullanımı, dilin doğal kullanımına örnek olamayacağı için Chomsky'nin iddiasını yanıtlamakta yetersizdir. Öte yandan Chomsky'nin bu cümlesi her ne kadar doğal dil kullanımını örnekleme iddiasında olsa bile, kuramın varsayımlarını desteklemek için üretilmiş yapay, yani doğal dil kullanımının dışında bir cümledir.

İnsanda dil gelişimi konusunda psikolojinin dilbilimle yolları kaçınılmaz olarak kesişir. Dil edinim süreçlerine ve dilin türe özgünlük, yaratıcılık vb. özelliklerine odaklanmak bakımından, bu iki bilim, kuramsal ve yöntemsel açıdan birbiriyle sıkı sıkıya ilişki içerisindedir. Psikolojide, 20. yüzyılın ilk yarısında davranışçılık, başlangıçta Pavlov'un organizmadaki otomatik davranışları uyarıcı - tepki bağıntısıyla açıkladığı şekliyle büyük ses getirmiştir. Bu kuram, hayvanlar üzerinde yapılan

deneylerde uyarıcılara verilen mekanik tepkilerin bütün canlılarda aynı süreçlerle gerçekleştiğini öne sürerek koşullu ve koşulsuz uyarıcılara verilen koşullu ve koşulsuz tepkilere yoğunlaşmıştır (Senemoğlu 2009: 96-97). Skinner, tepkisel ve edimsel davranış ayrımı yaparak (a.e., 146-147) genel bir organizma varsayımını terk edip insan davranışlarına yönelmiştir. Skinner'ın kuramı, her ne kadar Pavlov'un davranışçılığından daha etkili olmuşsa da, 1950'lerden sonra bilişselci kuramların eleştirilerinin odağı haline gelmiştir. Uyarıcı-tepki modellerinin tartışılmaya başlamasıyla beraber, nörofizyolojik ve bilgi-işlemsel modellere dayalı öğrenme kuramları giderek yaygınlaşmış; psikologlar, davranışçı kuramları yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır (Tura 1983). Bu gelişmelerin sonucunda psikolojide davranışçı kuramlar giderek yerini bilişselci kuramlara bırakmıştır.

Dilin öğrenilmiş “sözel bir davranış” olduğunu varsayan davranışçılık, Chomsky'nin Skinner'ın *Verbal Behaviour* (Sözel Davranış) kitabı için yazdığı ünlü eleştiri yazısıyla etkililiğini önemli ölçüde yitirmiştir (Sperlich 2011: 32). Bu, hem genel olarak davranışçılığa hem de davranışçı dilbilim kurumlarına önemli bir eleştiri niteliğindedir. Chomsky, eleştirisinde Skinner'ın dilsel üretimleri, etki-tepki bağıntısıyla öğrenilen bir sözel davranış olarak gören yaklaşımını yanlış bulur. Ona göre, Skinner incelemesinde “içsel durumları” yok sayarak insan davranışını açıklamakta eksik kalmıştır, dolayısıyla onun yaklaşımının bilimsel değeri yoktur (Altınörs 2015: 218). 1950'lerden sonra bilişsel bilimlerdeki gelişmelerin ve Chomsky'nin eleştirilerinin sonucunda psikolojide davranışçılık, yerini bilişselciliğe bırakırken, dilbilimde yapısalcı ve betimsel kuramlar da yerini üretici dilbilgisine bırakmıştır.

Üretici dilbilgisi kuramı, dili diğer bilişsel yetilerden ayrı bir yeti olarak gördüğü için bilişselci çevreler tarafından da eleştirilmiştir (Uygun 2006). Özellikle dil edinimi ve dil bozukluklarıyla ilgili yeni çalışmalar, dil yetisinin diğer bilişsel yetilerle sıkı bir ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Bu gelişmeler, bilişselcilerin Chomsky'ye yönelik eleştirilerinin kaynağı olmuştur.

Chomsky, 1950'li yıllardan günümüze kadar yaptığı çalışmalar süresince kuramında bazı değişiklikler yapmış ve insan dil yetisiyle ilgili yeni açıklamalara gitmiştir. İlk haliyle açıklamalarını yapılar ve kurallar üzerinden geliştiren üretici dilbilgisi, 1970'lerden sonra İlkeler ve Parametreler yaklaşımıyla daha genel ilkelere yönelen yeni bir bakış kazanmıştır. 1990'lardan sonra da üretici dilbilgisinin en son aşaması olan Minimalist Programda ise dilin doğasına dair en genel açıklamayı yapmanın mümkün olup olmadığı sorusu temele alınmıştır. Chomsky'nin kuramına yeni yaklaşımlar getirmesi, bilimsel açıdan problemleri bir tavrının olduğunu düşündürmüştür. Sezer (2009), Chomsky'nin ilk olarak üretici dilbilgisi olarak ortaya attığı kuramını ilerleyen dönemlerde değiştirerek başka adlar altında sunduğunu, en az dört kez kendi kuramlarını yıkarak yenilerini yerleştirdiğini ve bunun bilimsellik açısından “hastalıklı” bir durum olduğunu söyler. Oysa Chomsky, elli yaşına gelmiş ve hala yirmi beş yaşında öğrettiklerini öğreten birisinin problemleri bir tutum içinde olduğunu söyler. Ona göre, “eğer bu 25 yıl içinde size, düşüncenizin yanlış olduğunu kanıtlayan hiçbir şey olmadıysa, bu, sizin canlı bir bilim dalı içinde olmadığınız veya belki dini bir tarikatın parçası olduğunuz anlamına gelir” (2002a: 178). Yani Chomsky'ye göre kuramındaki değişimler aslında bir gelişme ve canlılık göstergesidir.

Sonuç

Chomsky'e kadar modern dilbilim çalışmalarında Saussurecü yapısalılık, psikolojideyse deneyci ve davranışçı yaklaşımlar ağırlıktaydı. Chomsky üretici dilbilgisiyle insanın doğuştan yetilerini öne çıkaran ve gözlemlenemeyen özelliklerini hesaba katan bir yaklaşım geliştirdi. Üretici dilbilgisi, dil yetisini temel alıp dilbilimin semantik yönünü öne çıkararak yapısalılıkta önemsenmemiş gözlemlenemeyen anlam durumlarına büyük önem atfetmiştir. Bunun sonucunda kuramın “derin yapı” ve “yüzey yapı” terimleri, modern dilbilimin odağı haline gelmiştir. Chomsky'nin öne çıkardığı kavram ve düşünceler, geniş alanda kabul görmüş, bilim ve felsefe çevrelerinde, deneyci ve rasyonalist tartışmaları yeniden alevlendirmiştir. O, kuramında yaptığı değişikliklerle hep güncel ve bilimsel yönünü korumuş, çağının en önemli düşünür ve bilimcilerinden biri olmuştur. Görüşleri birçok çevre tarafından eleştirilmiş olsa da Chomsky, günümüzde çalıştığı alanlarda en yetkin isimlerden biri olarak kabul görmeye devam etmektedir.

Generative Grammar According to Noam Chomsky: Deep Structure and Surface Structure

Abstract

The language theory which is based on Descartes's philosophy and was later formulated in its rudiments by Port-Royal philosophers (in 17th century) have later been developed by Noam Chomsky. Accordingly, linguistic skills are inborn and independent from all other cognitive capabilities. Based on this impulse in language, it is possible to compose an infinite number of sentences using a limited number of words in a systematic way. Chomsky calls this "generative grammar". According to this theory every sentence has a "deep structure" forming its semantic base (even if it has not been pronounced) and a "surface structure" shaping its syntactic and phonetical form. The former turns into the latter by means of transformation rules. However, the deep structure never turns to the surface completely.

Keywords

Chomsky, Linguistics, Generative Grammar, Deep Structure, Surface Structure.

KAYNAKÇA

- ALTINÖRS, Atakan (2012) “Dile Davranışçı Yaklaşımlara Chomsky'nin İtirazı Üzerine”, *Karadeniz Dergisi*, sayı 14, ss.65-90.
- ALTINÖRS, Atakan (2014) *50 Soruda Dil Felsefesi*, İstanbul: 7 Renk Yayınları.
- ALTINÖRS, Atakan (2015) *Platon'dan Chomsky'e Dil Felsefesi Tartışmaları*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- CEVİZCİ, Ahmet (2012) *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.
- CHOMSKY, Noam (2002a) *Dil ve Sorumluluk: Mitsou Ronat'la Konuşmalar*, çev. Hüsnü Özasya, Bursa: Ekin Yayıncılık.
- CHOMSKY, Noam (2002b) *Syntactic Structures*, New York: Mouton Press.
- CHOMSKY, Noam (2009) *Bilgi Sorunları ve Dil: Managua Dersleri*, çev. Veysel Kılıç, İstanbul: Bgst Yayınları.
- CHOMSKY, Noam (2011) *Dil ve Zihin 3. Edisyon*, çev. Ahmet Kocaman, Ankara: Bilgesu Yayınları.
- CHOMSKY, Noam (2013) *Demokrasi ve Eğitim* (Editör: C.P. Otero), çev. E. Abadoğlu, B. Karadağ, Z. Kutluata, N. Ersoy, A.K. Saysel, A. Sönmez, İstanbul: Bgst Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Ali (2006) “Ana Dili Edinimi, Önemi ve Geliştirilmesi”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 11/1, ss.37-46.
- DEMİRCİ, Kerim (2010) “Derin Yapı ve Yüzey Yapı Kavramlarından Ne Anlıyoruz?”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages: Literature and History of Turkish or Turkic*, vol.5/4, pp.291-304.
- DESCARTES, Rene (2015) *Metot Üzerine Konuşma*, çev. Atakan Altınörs, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- GÜNAY, V. Doğan (2004) *Dil ve İletişim*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- HUMBOLDT, Wilhelm von (2011) “Dil Yapılarının Çeşitliliği”, *Klasik Alman Dil Felsefesi Metinleri*, çev. Gürsel Aytac, Ankara: Phoenix Yayınları.
- JAHN, Manfred (2002) “‘Colorless Green Ideas Sleep Furiously’: A Linguistic Test Case and Its Appropriations”, In *Literature and Linguistics: Approaches, Models and Applications: Studies in Honour of Jon Erickson*. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier. pp.47-60.
- KERİMOĞLU, Caner (2014) *Genel Dilbilime Giriş*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- KULA, O. Bilge (2012) *Dil Felsefesi – Edebiyat Kuramı – I*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- RİGEL, N., Batuş, G., Yücedoğan, G. ve Çoban, B. (2005) *21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar – Kadife Karanlık*, İstanbul: Su Yayınları.
- SAUSSURE, F. (1998) *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- SENEMOĞLU, Nuray (2009) *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*, Geliştirilmiş 15. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- SEZER, Ayhan (1988) “Yabancı Dil Öğretiminde Üretken-Dönüşümlü Dilbilgisinin Yeri”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı 3, ss.141-151.

SEZER, Ayhan (2009) “Chomsky Sonrası Çağdaş Dilbilim: Yol Ayrımına Doğru”, *International Journal of Central Asian Studies: Talat Tekin'in Doğumunun 80. Yılı Özel Sayısı*, ss.467-478.

SPERLİCH, Wolfgang B. (2011) *Noam Chomsky*, çev. Duygu Tekgül, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

TURA, Sabahat Sansa (1983) “Dilbilimin Dil Öğretimindeki Yeri”, *Türk Dili Dergisi: Dil Öğretimi Özel Sayısı*, ss.8-17.

UYGUN, Dilek (2006) “Evrensel Dilbilgisi ve Dil Yetisi: Eleştiriler, Yeni Yaklaşımlar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dilbilim Dergisi*, sayı 15, ss.275-285.

ÜSTÜNOVA, Kerime (2010) “Yüzey Yapı ve Derin Yapı Kavramları Üzerine”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages: Literature and History of Turkish or Turkic*, vol. 5/4, ss.697-704.